

DOI

Stručni članak

Professional paper

Primljeno 06. 07. 2023.

Prof. dr. Fatima Muhamedagić
Biotehnički fakultet Univerziteta u Bihaću
fatima.muhamedagic@gmail.com

Amir Đulić, MA
Mittelschule program Graz
dulic.amir@gmail.com

KOMPARATIVNA ANALIZA STAVOVA STUDENATA O ODGOVORNOSTI ZA ODRŽIVI RAZVOJ

Sažetak

U ovom radu je predstavljen dio teorijskog i empirijskog istraživanja vezan za tematiku cjeloživotnog učenja u kontekstu održivog razvoja. U doprinosu prihvatanja globalnog koncepta održivosti i njegovog provođenja u praksi, u teorijskom dijelu je definiran termin održivog razvoja, istaknut je značaj agendi i zakonskih akata, značaj cjeloživotnog učenja i obrazovanja o održivom razvoju, uloga ekološkog obrazovanja te potrebe kreiranja novih kurikuluma. U empirijskom dijelu predstavljena su istraživanja koja su se odnosila na ispitivanje i utvrđivanje stavova studenata o tome ko snosi odgovornost za održivi razvoj u Bosni i Hercegovini. Stavovi su se ispitivali i utvrđivali na osnovu ponuđenih pet odgovora u anketnom upitniku. Istraživanjem su bila obuhvaćena dva fakulteta Univerziteta u Bihaću, i to Islamski pedagoški fakultet (IPF) i Biotehnički fakultet (BTF). Istraživački prigodni uzorak je sačinjavao 90 studenata ispitanika sa svih godina studija (I-IV). U cilju provođenja analize primijenjene su metode anketiranja, komparacije te statističke obrade podataka uz pomoć χ^2 hi-kvadrat testa. Na osnovu ispitivanja i utvrđivanja svih odgovora studenata-ispitanika IPF-a i BTF-a o tome ko snosi odgovornost za održivi razvoj, rezultati istraživanja su pokazali da studenti-ispitanici imaju jedinstven stav o tome da odgovornost za održivi razvoj u našoj zemlji snosi svaki pojedinac.

Ključne riječi: održivi razvoj, ispitivanje, utvrđivanje, odgovornost.

UVOD¹

Termin *održivi razvoj* (engl. *Sustainable development*), prema izvještaju *Brundtlandove komisije*, predstavlja udovoljavanje potrebama sadašnjih generacija ne dovodeći u pitanje opstanak budućih generacija (WCED, 1987). Za prihvatanje globalnog koncepta održivog razvoja značajnu ulogu ima Agenda 21. To je značajan dokument koji predstavlja globalni akcijski plan održivog razvoja. Usvojen je 1992. godine na konferenciji o okolišu i razvoju pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija (engl. *United Nations – UN*) u Rio de Janeiru. U njemu se razmatraju tri aspekta: održivost okoliša, socijalna pravednost i ekonomska ravnoteža. Pored Agende 21, ključnim dokumentom vezanim za provođenje održivog razvoja smatra se i Agenda 2030 za održivi razvoj, u kojoj je definirano 17 globalnih ciljeva održivog razvoja – poznatih kao UN SDGs ciljevi. Oni su²: 1-Nema siromaštva, 2-Nula gladi, 3-Dobro zdravlje i blagostanje, 4-Kvalitetno obrazovanje, 5-Ravnopravnost spolova, 6-Čista voda i kanalizacija, 7-Pristupačne i čiste energije, 8-Dostojanstven rad i ekonomski rast, 9-Industrija, inovacije i infrastruktura, 10-Smanjenje nejednakosti, 11-Održivi gradovi i zajednice, 12-Odgovorna potrošnja i proizvodnja, 13-Klimatsko djelovanje, 14-Život pod vodom, 15-Život na kopnu, 16-Mir, pravda i jake institucije te 17-Partnerstvo za ciljeve. U EU postoji Direktiva o odgovornosti za okoliš, tj. EU-Direktiva 2004/35/EZ, čiji je cilj spriječiti ili otkloniti štetu u okolišu koja je nanesena zaštićenim vrstama, prirodnim staništima, vodi i tlu. Sastavni dio pomenute direktive su, pored ostalog, njena načela koja ukazuju da se moraju poduzeti preventivne mjere u slučaju neposredne prijetnje za okoliš. No, ukoliko dođe do štete, obavezno je da se poduzmu odgovarajuće mjere kako bi se šteta ispravila i platili troškovi sanacije. Također, u Bosni i Hercegovini postoji okolišna zakonska regulativa u

---

¹ U radu je predstavljen dio istraživanja iz magistarskog rada pod nazivom: „Cjeloživotno učenje u kontekstu održivog razvoja“. Pomenuti rad je odbranjen na Islamskom pedagoškom fakultetu Univerziteta u Bihaću.

² Izvor: <https://sdgs.un.org/goals>

okviru koje su zastupljena načela kojima se navodi da se održiv razvoj postiže saradnjom i zajedničkim djelovanjem svih subjekata u cilju zaštite okoliša (načelo saradnje i podjele odgovornosti), kao i da je zagađivač odgovoran za sve djelatnosti koje imaju utjecaj na okoliš (Službene novine F BiH, 2021). Pored pomenutih zvaničnih dokumenata, u novije vrijeme razni literaturni izvori su isto imali doprinos u širem shvatanju o tome šta je to ustvari održivi razvoj. S jedne strane, navodi se da je održiv razvoj „ideologija” koja utječe na „ljudsko shvatanje i definisanje društvene kulture” (Dahl, 2001), kao i to da je on jedan sistem vrijednosti (Perry-Davies, 2003). S druge strane, Kates et. al. (2005) tvrdili su da je održivi razvoj „socijalni pokret i linearni proces sinergijskog djelovanja grupe ljudi” koja sa zajedničkom ideologijom nastoji postići određene ciljeve. Ističe se i to da u konceptu održivog razvoja polazište pronalaze svi moderni ekonomski i društveni trendovi (Pavić-Rogošić, 2010). U današnje vrijeme neobrazovanost i neupućenost o stanju u okolišu su nedopustivi. Zbog toga, značaj ekološkog obrazovanja i njegova realizacija u obrazovnim institucijama su naglašeni od strane raznih stranih i domaćih autora (Gurova, 2002; Cifric, 2005; Omerović, 2012 i drugi). Cjeloživotno učenje i obrazovanje, posebno na visokoškolskim ustanovama kroz kurikulume, imaju velik značaj u promoviranju održivog razvoja, kao i vođenje brige o okolišu. Također, značajna je naglašena uloga ekološkog obrazovanja od strane UNESCO-a o zaštiti budućih globalnih kretanja društvenog kvaliteta života (engl. *Quality of life* – QOL), kroz zaštitu okoliša, iskorjenjivanje siromaštva, minimiziranje nejednakosti i osiguranje održivog razvoja (UNESCO, 2014). Značajno je i promoviranje pismenosti za održivi razvoj kroz nastavne kurikulume (Bentham, 2013), gdje u realizaciji novih kurikuluma značajnu ulogu ima pedagoški i didaktički kompeticijski profil nastavnika (Juričić, 2014). Tufekčić (2015) izdvaja sljedeće dimenzije kompetencija nastavnika za održivi razvoj: kognitivna, emocionalna, socijalna, ekološka, radno-akciona, uspješnokomunikacijska, interakcijska, te moralna i estetska. Sve pomenuto iziskuje potrebu za udaljavanjem od tradicionalnih i približavanje ka savremenim kurikulumima, odnosno kurikulumima koji su usmjereni na one koji se podučavaju (Cebrián i sar., 2020). U današnje vrijeme novi kurikulumi predmeta, između ostalog, trebaju imati i zastupljen sadržaj

održivog razvoja. Provedena indikativna istraživanja na Univerzitetu u Bihaću su ukazala na postojanje implementiranosti sadržaja održivog razvoja u kurikulumima obaveznih i izbornih predmeta visokoškolskih institucija, kao i na posjedovanje dobrih znanja o održivom razvoju (Muhamedagić & Đulić, 2022). Od UN Department of Economic and Social Affairs (2013) istaknuto je da, ako ideja održivosti ne zaživi u svim dijelovima svijeta, do 2050. godine može se očekivati utrostručenje broja ljudi koji nemaju pristup osnovnoj infrastrukturi kao što su voda, sanitarni čvorovi, struja, zdravstvo i obrazovanje. Međutim, ohrabrujuća činjenica je ta da današnje moderno društvo istovremeno teži ka cilju postizanja održivog razvoja i ka postizanju osvještenijih i odgovornijih građana. Takavi građani razmišljaju o tome kako njihovo ponašanje utječe na druge aspekte: ekološki, društveni, kulturni, politički i ekonomski (Dobson, 2011). U literaturnim izvorima (Micheletti & Stolle, 2012; Wals & Lenglet, 2016) pominju se „građani održivosti”, koji predstavljaju one građane koji su kritični prema svom ličnom načinu života. Također, i u izvještajima UNESCO-a (2017) navodi se da je jedan od glavnih ciljeva za održivost u sistemu obrazovanja osposobljavanje „održivo“ odgovornih i aktivnih građana kao budućih članova u društvu. Uzimajući u obzir sve prethodno navedeno, odnosno sve što je povezano sa saznanjem, značajem održivog razvoja, kao i njegovom primjenom u svakodnevnom životu, potrebno je, između ostalog, da svaki pojedinac ima stav o tome ko ustvari za njega snosi odgovornost u državi.

METODE

U ovom radu osnovni cilj istraživanja se bazirao na tome da se na osnovu ponuđenih pet odgovora ispita i utvrdi ko snosi odgovornost za održivi razvoj u Bosni i Hercegovini. U svrhu realizacije postavljenog cilja primijenjena je metoda anketiranja pomoću anketnog upitnika. Anketni upitnik je bio anonimn i bio je kreiran samo za potrebe ovog istraživanja. Upitnik se sastojao iz dva segmenta: generalnih informacija (smjer na fakultetu, spol i godina studija) i općih informacija (ispitivanje i utvrđivanje). Istraživački uzorak u ovom istraživanju je predstavljao prigodan uzorak (engl. *convenience sample*) od ukupno 90 studenata-

ispitanika sa dva fakulteta Univerziteta u Bihaću, i to sa Islamskog pedagoškog fakulteta (IPF) i Biotehničkog fakulteta (BTF). U istraživanja su bili uključeni studenti-ispitanici s početnih godina studija (I-II) - njih 50 (55,6 %), i završnih godina studija (III-IV) - njih 40 (44,4 %).

Formulacija pitanja u kreiranom anketnom upitniku glasila je: *Ko snosi odgovornost za održivi razvoj? (Zaokružiti tačan odgovor)*. Ponuđenih odgovora bilo je pet:

1. O-1: Društvo.
2. O-2: Svaki pojedinac.
3. O-3: Nadležne institucije.
4. O-4: Niko ne snosi odgovornost, ona se podrazumijeva.
5. O-5: Ostalo (Sami navedite).

Studenti-ispitanici su imali mogućnost da zaokruže jedan od ponuđenih odgovora, ili da sami navedu odgovor ukoliko je njihovo mišljenje o nosiocu odgovornosti bilo van ponuđenih varijanti odgovora.

REZULTATI I DISKUSIJA

Od ukupno anketiranih 90 prigodnih studenata-ispitanika I ciklusa sa Univerziteta u Bihaću sa dvije visokoškolske ustanove, tj. sa Islamskog pedagoškog fakulteta (IPF) i Biotehničkog fakulteta (BTF), bilo je 40 (44,4%) studenata sa IPF-a (po 20 ispitanika sa 2 smjera - Islamska vjeronauka, Socijalna pedagogija i duhova skrb), i 50 studenata (55,6%) sa BTF-a (po 10 ispitanika sa 5 smjerova - Zaštita okoliša, Šumarstvo, Opći poljoprivredni, Prehrambena tehnologija, Agroekologija i ruralni razvoj). Prema spolu, u analiziranom prigodnom uzorku ispitanika bilo je 35 (38,9%) ženskog spola i 55 (61,1%) muškog spola. Sa početnih godina studija (I-II) bilo je 50 (55,6 %) studenata-ispitanika, a sa završnih godina studija (III-IV) bilo je njih 40 (44,4 %). Rezultati analize ispitivanja i utvrđivanja odgovora studenata-ispitanika: *Ko snosi odgovornost za održivi razvoj* predstavljeni su u tabelarnom i grafičkom obliku (Tabela br. 1; Grafikon br. 1).

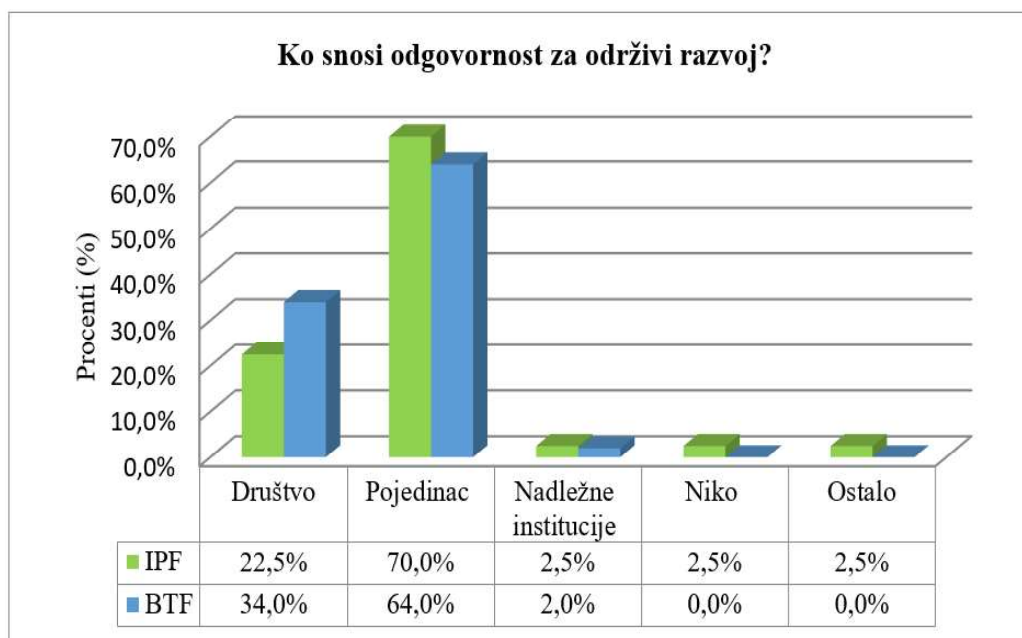
Srednje vrijednosti (M) odgovora studenata-ispitanika kreću od M=1,68 (BTF) do M=1,93 (IPF). Standardna devijacija (δ) se kreće u rasponu od $\delta=0,51$ (BTF) do $\delta=0,76$ (IPF), što upućuje na malu varijabilnost stavova (odgovora) ispitanika između

posmatranih fakulteta. Kako bi se provjerila statistička značajnost u odgovorima studenata-ispitanika u odnosu na posmatrane fakultete, izračunata je vrijednost χ^2 za pitanje: *Ko snosi odgovornost za održivi razvoj?* Izračunata vrijednost χ^2 iznosila je 3,662 sa nivoom značajnosti $p=0,454$, što ukazuje da je upisani fakultet studenata-ispitanika kroz kurikulume utjecao na odgovore studenata na postavljeno pitanje. Rezultati istraživanja χ^2 testa ukazuju da nema statistički značajne povezanosti ($p>0,05$) između studenata-ispitanika i fakulteta na kojem studiraju, jer su njihovi odgovori uglavnom bili jedinstveni (isti).

Tabela 1.

Frekvencije odgovora studenata na pitanje: Ko snosi odgovornost za održivi razvoj?

	Odgovori					Σ	$M \pm \delta$	χ^2
	O-1	O-2	O-3	O-4	O-5			
IPF	9	28	1	1	1	40	$1,93 \pm 0,76$	$\chi^2 = 3,662$ $p = 0,454$
	22,5%	70,0%	2,5%	2,5%	2,5%	100		
BTF	17	32	1	0	0	50	$1,68 \pm 0,51$	
	34,0%	64,0%	2,0%	0,0%	0,0%	100		
Σ	26	60	2	1	1	90		
	28,9%	66,7%	2,2%	1,1%	1,1%	100		

Grafikon 1. *Prikaz rezultata odgovora studenata na pitanje: Ko snosi odgovornost za održivi razvoj?*

Općenito dobiveni rezultati istraživanja o stavovima studenata su pokazali sljedeće:

- Studenti s IPF-a bili su većinom stava - njih 28 (70%) - da je svaki pojedinac odgovoran za održivi razvoj. Stava da odgovornost nosi društvo bilo je 22,5% (9 ispitanika). Po jedan ispitanik, tj. 2,5%, bili su stava da odgovornost za održivi razvoj snose nadležne institucije i niko. Imali su neodređen stav kod prvog i drugog odgovora.
- Studenti s BTF-a su, kao i studenti IPF-a, bili većinskog stava da odgovornost za održivi razvoj snosi svaki pojedinac - 64% (32 ispitanika). Stava da odgovornost snosi društvo bilo je 34% (17 ispitanika), a da snose nadležne institucije bilo je 2,5% (1 ispitanik).
- Općenito kod studenata ispitanika IPF-a i BTF-a stavovi su bili uglavnom jedinstveni (isti) i u prosjeku su se kretali 66,7% (60 ispitanika) da odgovornost za održivi razvoj u državi Bosni i Hercegovini snosi svaki pojedinac.

ZAKLJČAK

Na osnovu izvršene komparativne analize dvaju fakulteta Univerziteta u Bihaću, tj. Islamskog pedagoškog fakulteta (IPF) i Biotehničkog fakulteta (BTF), koja se odnosila na ispitivanje i utvrđivanje stava o tome ko snosi odgovornost za održivi razvoj u našoj državi, došlo se do općeg zaključka.

Kod studenata-ispitanika IPF-a i BTF-a različitih smjerova i različitih godina studiranja imali su jedinstven stav - 66,7% (60 ispitanika) - o tome da odgovornost za održiv razvoj snosi svaki pojedinac u državi: konkretno, na IPF-u 70% (28 ispitanika), a na BTF-u 64,7% (32 ispitanika). Na jedinstven stav studenata ispitanika utjecao je upisani fakultet kroz svoje kurikulume.

LITERATURA

Bentham, H. (2013). Clearing the path that has been laid: A conceptualisation of education for sustainable development. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 15(2), 25-41.

- Cebrián, G., Junyent, M., Mulà, I. (2020). Competencies in Education for Sustainable Development: Emerging Teaching and Research Developments, 12(1), 579-588.
- Cifrić, I. (2005). *Ekološka edukacija. Utjecaj na oblikovanje novog identiteta?*
file:///C:/Users/User%20PC/Downloads/FI_25_097_2_2005_05_Cifric_Ivan_Ekoloska_edukacija.pdf
- Dahl, A. L. (2001). *Values as the foundation for sustainable behaviour*. 5th Annual Conf. of the International Environment Forum 19-21 October 2001, Hluboka nad Vltavou, Czech Republic Geneva. Switzerland. <https://iefworld.org/ddahl01b.htm>
- Dobson, A. (2011). *Greenhouse. Sustainability citizenship*. UK
- Gurova, V. (2002). An Ecological Culture for Teachers. U: Hautecoeur, J.P. (ur.), *Ecological Education in Everyday Life - ALPHA 2000*. UNESCO Institute for Education
- Juričić, M. (2014). Kompetentnost nastavnika – pedagoške i didaktičke dimenzije. *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Pedagogijska istraživanja*, 11(1), 77-93.
- Kates, R. W., Parris T. M., Leiserowitz, A. A. (2005). *What is sustainable development?* chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.hks.harvard.edu/sites/default/files/centers/mrcbg/programs/sustsci/files/whatisSD_env_kates_0504.pdf
- Micheletti, M. & Stolle, D. (2012). Sustainable citizenship and the new politics of consumption. *Annals of the American Academy of Political and Social Sci.* 644/1, 88-120.
- Muhamedagić, F. & Đulić, A. (2022). Zastupljenost održivog razvoja u procesu cjeloživotnog učenja na visokoškolskim obrazovnim institucijama. *Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Bihaću* 14, 267-284.
- Omerović, M. (2012). *Ekološka pedagogija*, Offset, Tuzla.
- Pavić–Rogošić, L. (2010). *Održivi razvoj*. URL: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/odrzivi_razvoj.pdf

- Perry-Davies, D. (2003). *Sustainable Development*.
www.enviropaedia.com/topic/default.php?topic_id=225
- Službene Novine F BiH (2021). Zakon o zaštiti okoliša. Službene Novine F BiH br.15/21
- Tufekčić, N. (2015). *Ekološka pedagogija*. Osnovi nauke o odgoju za okolinu i održivi razvoj. Educere. Sarajevo.
- UNESCO (2014). *Education For All (EFA) monitoring report on Teaching and Learning for Development from UNESCO*: <https://www.youthforum.org/unesco-launched-its-2014-education-all-report>
- UNESCO (2017). *Education for Sustainable Development Goals – Learning objectives*. The United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. Pariz: UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002474/24744c.pdf>
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (2013). *World Economic and Social Survey 2013. Sustainable Development Challenges*. New York: United Nations. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2843WESS2013.pdf>
- Wals, A. E. & Lenglet, F. (2016). Sustainability Citizens. U: R. Horne, J. Fien, B.B. Beza and A. Nelson (Ur.). *Sustainability Citizenship in Cities: Theory and Practice*. Routledge, 52-66.
- EU Direktiva (2004). *EU Direktiva 2004/35/EZ*, Direktiva Evropskog parlamenta i vijeća o odgovornosti za okoliš u pogledu sprečavanja i otklanjanja štete u okolišu
- WCED (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development*. <http://www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm>

A COMPARATIVE ANALYSIS OF STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS RESPONSIBILITY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Fatima Muhamedagić, PhD
Amir Đulić, MA

Abstract

This paper presents a part of the theoretical and empirical research related to the topic of lifelong learning in the context of sustainable development. In order to contribute to the acceptance of the global concept of sustainability and its implementation in practice, in the theoretical part we define the term sustainable development, and we emphasize the importance of Agendas and legal acts, the importance of lifelong learning and education about sustainable development, the role of environmental education and the need for the creation of new curricula. In the empirical part, we present the research related to the examination and determination of students' attitudes towards the bearers of responsibility for sustainable development in Bosnia and Herzegovina. Attitudes are examined and determined based on five answers offered in the survey questionnaire. The research included two faculties of the University of Bihać – Islamic Pedagogical Faculty (IPF) and Biotechnical Faculty (BTF). The research convenience sample consisted of 90 student respondents from all years of study (I-IV). In order to conduct the analysis, the methods of surveying, comparison and statistical processing of data by means of a χ^2 chi-square test were used. Based on the examination and determination of all answers given by the IPF and BTF student respondents related to the bearers of responsibility for sustainable development, the research results showed that the respondents have a unique view that the responsibility for sustainable development in our country is borne by each individual.

Keywords: sustainable development, examination, determination, responsibility

أ.د. فاطمة محمد آغيتش، كلية التكنولوجيا الحيوية - جامعة بيهاتش
م. أمر جوليتش - برنامج غراتس

تحليل مقارنة لمواقف الطلاب حول مسؤولية التنمية المستدامة

الملخص

يقدم هذا البحث جزءاً من العمل النظري والتجريبي المتعلق بموضوع التعلم مدى الحياة في سياق التنمية المستدامة. وفي الإسهام لقبول المفهوم العالمي للاستدامة وتنفيذه على أرض الواقع، تم تعريف مصطلح التنمية المستدامة في الجزء النظري، وأهمية الأجندة القانونية، وأهمية التعلم مدى الحياة والتعليم بشأن التنمية المستدامة، ويتم تسليط الضوء على دور التعليم البيئي والحاجة إلى إنشاء مناهج جديدة. وفي الجزء التجريبي التطبيقي، تم تقديم البحوث المتعلقة بدراسة مواقف الطلاب وتحديداتها حول من يتحمل مسؤولية التنمية المستدامة في البوسنة والهرسك. تم فحص المواقف وتحديداتها بناءً على الإجابات الخمس المقدمة في استبيان المسح. وشمل البحث كليتين من جامعة بيهاتش، كلية التربية الإسلامية (IPF) وكلية التكنولوجيا الحيوية (BTF). تكونت عينة البحث الملائمة من 90 طالباً من جميع سنوات الدراسة (I-IV). ومن أجل إجراء التحليل تم تطبيق أساليب المسح والمقارنة والمعالجة الإحصائية للبيانات بمساعدة اختبار مربع 2×2 . وبناءً على فحص وتحديد جميع استجابات طلاب IPF و BTF حول من يتحمل مسؤولية التنمية المستدامة، أظهرت نتائج البحث أن الطلاب المشاركين لديهم وجهة نظر فريدة بأن مسؤولية التنمية المستدامة في بلادنا يتحملها كل فرد.

الكلمات المفتاحية: التنمية المستدامة، التحليل والبحث، التحديد، المسؤولية.

الكلمات الأساسية: الرعاية الاجتماعية، الخدمات، الجودة، المعايير.